

СИМВОЛІЧНИЙ СВІТ КУЛЬТУРИ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Крижановська Тетяна Олександрівна

кандидат філософських наук, доцент кафедри
мистецтвознавства та загальногуманітарних дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет, Україна

Українська культура в сучасному світі все голосніше представляє свої здобутки, показує їх різноманітність, унікальність та цінність для всієї людської культури та європейської зокрема. Особливості розуміння феномену культури в трактуванні українських діячів різних часів, вважаю, поки що недостатньо розкриті в наукових доробках, що розкриває простір для досліджень в цьому напрямку та формулює потребу в наповненні його смислами, теоретичними положеннями, які можуть репрезентувати український культурний світ.

Постать, стиль життя і праці Григорія Сковороди в цьому сенсі мають особливе значення, адже погляд мислителя на людину, світ і культуру відображає важливий період українського культурного і соціального життя. Крім того, думка Григорія Савича висвітлює цілий пласт суто українського уявлення про культуру незалежно від часу. Досліджувати ці міркування означає намагатись досягнути не тільки минуле української культури, але й її теперішнє і майбутнє, збагнути місце української культури в сім'ї європейських культур.

Метою цієї роботи є дослідження особливостей погляду на культуру в працях Григорія Сковороди, виділення та формулювання основних положень сквородинівського підходу до культури.

Матеріалами для аналізу є праці Г. Сковороди, дослідження його міркувань такими вченими як С. Кримський, М. Попович, Т. Лютий та інші.

Особливості погляду Г. Сковороди на світ, людину і культуру є наслідком унікальних відмінностей його внутрішнього світу, а також багатьох впливів соціального та культурного оточення, часу і простору, в якому він жив і творив. Український мандрівний філософ був людиною «порогового» стану – «жив й творив на зламі двох історичних епох в історії України, в період коли були знищені всі українські інституції та все українське» [1]. Крім того, його ідентифікують як останнього барокового мислителя в українській традиції, незважаючи на те, що жив він вже в добу Просвітництва. Та й саме місце його народження – село Чорнухи – розташоване на пограниччі трьох областей України: Чернігівської, Сумської і Полтавської. Як бачимо, пороговість виражається в його житті історично, географічно і культурно. «Людина порогового стану не має остаточної визначеності – ні соціальної, ні персональної – це людина міжсвіття. Довкола таких постатей виникають різні інтерпретації, серед яких ... марно шукати єдиноправильної. Пороговий стан – це і є невловність» [2]. Можливо саме тому так важко схопити простоту, невимушеність і, в той же час, невловимість думки Г. Сковороди.

Культура згідно з міркуваннями Г. Сковороди має духовний символічний характер і поєднує собою два світи – світ Всесвіту, природи (макрокосм) та світ людини (мікрокосм). «... світ культури, фокусом якого є Біблія як точка, що в ній зібрана вся етична філософія людства, – окремий світ, в якому відображена і людина, і Натура-Бог» [3, С. 288]. Культура має свій символічний код, який непросто збагнути навіть протягом всього життя. Як писав Сковорода, «А я, – сказав пустынник, – имѢю

двѣ забавы: птицу и начало. Я птицу всегда ловлю, но никогда не могу ее поймать. Я имѣю шелковых тысячу и один фигурных узлов. Ищу в них начала и никогда развязать не могу...» [4]. Такий постійний шлях та безперервне намагання інтерпретації світу і є поставанням культури. «Оскільки символ неможливо тлумачити однозначно, з точки зору Сковороди, це позитивна риса символічного пізнання. Постійно потрібно щось витлумачувати, інтерпретувати, реалізовувати. Треба йти далі в суть речей, не обмежуватися побіжним» [5]. Символічне розуміння культури прокладає шлях до її глибинних сенсів, намагання віднайти ті самі «начала», пошук яких потребує наполегливої, але радісної праці, природного, „сродного” труда, який є «одночасно потребою тіла та потребою духа, тому що приносить задоволення та насолоду» [6, С. 320]. Внаслідок такої праці постає внутрішня індивідуальна культура людини та культура народу. Через духовний творчий символізм культури і відбувається власне пізнання світу і себе, розуміння людьми одне одного.

Сковорода – майстер барокового слова, в якому синтезуються мистецтва декількох епох – Середньовіччя, Ренесансу, а с Просвітництвом він, скоріше, полемізує. Слово українського мислителя рухливе і динамічне, має гуманістичну спрямованість, йому притаманні як трагічна напруженість, так і віра в майбутнє, в силу людського духа. «Слово зрошує духовний простір віртуального саду Г.Сковороди й наповнює його життям» [7, С. 60]. Слово є носієм і виразником культури. В творах Григорія Савича слово має діалогічний характер. «Сковорода застосовував у своїх творах діалогічний метод пізнання. Він запозичив його у давньогрецьких філософів Сократа і Платона. Під час діалогу відбувається зустріч різних смислів, поглядів, точок зору, перетинаються низька ліній дискурсу. Діалогом із самим собою, по суті, було все життя Сковороди» [1]. Тобто, культура в розумінні мислителя має діалоговий характер, без обміну думок вона застигає в своїй монологічності та егоїстичності. «Головне, мабуть, полягає у тому, що філософи діалогової культури мислення визнають передусім (і завжди!) верховенство думки, верховенство думки над самими собою, тобто, визнають найпершу значущість саме Думки, Мислення, а не авторського «я»...» [8, С. 5]. Діалог в творах Г. Сковороди має особливий характер. Кожного разу це мандри у Всесвіт з намаганням побачити та розтлумачити разом його таємниці.

Г. Сковорода є основоположником української культурософії, він «сам жив згідно з осягнутою ним істиною. Його визначення культури як «друге, духовне народження людини» стало головним принципом культурософії» [9]. Софійне осягнення культури, тобто таке, що відповідає принципам духовної мудрості, розглядає культуру не стільки в її матеріальному вираженні, скільки в духовно-символічному сенсі. «... культура – провідний чинник конститування життя народу як індивідуальної іпостасі людства, розкриття його етнічного автопортрета, неповторного вираження загальнолюдського досвіду. Культура трансформує історичний досвід у знаменування цінностей життя, творчості, духу, в символічний лад спілкування, соціальних значень, вірувань та ідеалів, ієрархії найвищих людських якостей, формування світу людини за вимірами блага, правди, краси» [10, С. 185]. Г.Сковорода прекрасно розумів, що культура характеризується не тільки гармонійними та благосними феноменами; вона різна, наповнена як красою, так і потворним, як високими прагненнями та прикладами життя, так і низькими. Софійність як раз і полягає в тому, щоб бачити головне, сутнісне, справжнє, наповнювати цим свій внутрішній світ і розкривати цей шлях для інших.

Отже, можемо зробити висновки. Григорій Сковорода заклав початки символічного підходу до культури в українській думці. Його думка мала релігійний

характер. Світ символів, як вважав мислитель розкривається в біблійних текстах, які необхідно інтерпретувати. Причому процес їх тлумачення має динамічний характер, коли можна побачити безліч сенсів в одному і тому ж образі, події, описі. Процес інтерпретації символів має діалогічний характер, причому вміння знаходити спільну слушну думку є основним, таким, що нівелює власний егоїзм та намагання представити свій погляд у вигляді єдино правильного. Г. Сковорода представляє софійний погляд на культуру, започатковує українську культурософію.

Список використаних джерел:

1. Попович М. Знакова постать Григорія Сковороди в українській культурі. Офіційний сайт ЗВО «Подільський державний університет». Опубліковано 03.12.2022. URL: <https://www.pdatu.edu.ua/news-13/znakova-postat-hryhoriia-skovorody-v-ukrainskii-kulturi.html>.
2. Белей Л. Сковорода – порогова постать сучасної української культури. Бесіда з Тарасом Лютим. UCHOOSE. 01.12.2022. URL: <https://uchoose.info/skovoroda-porogova-postat-suchasnoyi-ukrayinskoyi-kultury/>.
3. Попович М. В. Нарис історії культури України. К.: АртЕк, 1998. 728 с.
4. Сковорода Г. Повне зібрання творів: У 2-х т. К.: Наукова думка, 1973. Т. 2. 576 с. URL: <http://litopys.org.ua/skovoroda/skov2.htm>.
5. Лютий Т. Символічний світ Сковороди. Тиждень. 24.10.2017. <https://tyzhden.ua/symbolichnyj-svit-skovorody/>.
6. Цимбал Т.В. Проблема життєвої укоріненості людської особистості у концепції «сродності праці» Г. Сковороди. Актуальні проблеми духовності. 2004. № 5. С. 315–322. DOI: <https://doi.org/10.31812/apd.v0i5.1491>.
7. Ісиченко І. Сакральний простір «Саду божественних пісень» Григорія Сковороди. Слово і час. 2013. № 1. С. 52–63. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/145930/09-Isichenko.pdf?sequence=1>.
8. Суходуб Т. Сократівський діалог Г.С. Сковороди: моральнісно-особистісні вибори філософа / Філософська та художньо-літературна творчість Г.С. Сковороди у контексті проблем сучасного людського буття : Матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (Дрогобич, 2021). Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2022. С. 4 – 15. URL: <https://dspace.nbuv.gov.ua/sites/history/wp-content/uploads/2022/06/filosofska-ta-xudozhno-literaturna-tvorchist-g.s.-skovorody-u-konteksti-problem-suchasnogo-lyudskogo-buttya-.pdf>.
9. Шокало О. А. Культурософія / Енциклопедія Сучасної України. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=51501.
10. Крымский С. Українська культура та її базові архетипи / С. Крымский. Мудрецы всегда в меньшинстве. К.: Изд. Дом Д. Бураго, 2012. С. 156–180.